

Državni izpitni center

M 0 8 1 5 3 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

FILOZOFIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sobota, 31. maj 2008

SPLOŠNA MATURA

OCENJEVALNA SHEMA ZA ESEJ (0–22 točk)

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu esejev, vendar je treba upoštevati, da posamezni eseji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v eseju kot celoti.

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevanten odgovor, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje.
- 1–5 Odgovor je le skiciran, ne daje pomembnejših elementov, ki jih zahteva vprašanje, je fragmentaren in večinoma nerelevanten. Gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za povezano besedilo. Skorajda nikjer ni mogoče opaziti seznanjenosti s filozofsko problematiko.
- 6–10 V odgovoru še vedno prevladuje fragmentarnost, če pa že ima zaokroženo zgradbo, je ta le delna in polna miselnih preskokov. Razumevanje danega problema je zelo omejeno. Razvitih je sicer nekaj relevantnih poudarkov, vendar so obrobnji. Odgovor je nejasen in pretežno nerelevanten. Temelji na opisih, če argumenti so, so le nakazani in nerazviti. Kandidatovo poznavanje filozofskih problemov je skromno, fragmentarno in zelo omejeno. Skorajda ne uporablja ustrezne filozofske terminologije. Njegove trditve so nenatančne in večkrat napačne.
Pri odgovoru gre torej največkrat zgolj za obnavljanje drobcev najbolj elementarne šolske snovi in ponavljanje enega in istega.

11–13 ZADOSTNO

Gre za daljše in razmeroma celovito besedilo (meja ni trdna, a odgovori z manj kakor 600 besedami so večinoma prekratki za zadostno obravnavo problema). Odgovor je esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost), sta pa uvod in zaključek še bolj slabo razdelana. Nekatere izpeljave in utemeljitve so že lahko jasne, pogosto pa je odgovor težko razumljiv, tudi zaradi preskokov v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat razume zelo poenostavljeno. Nerelevantnosti so še očitne, vendar se odgovor že nanaša na vprašanje. Kandidat uporabi nekaj relevantnih pojmov, a jih ne analizira. Naloga je večinoma opisna, kadar pa kandidat argumentira, je argumentacija skromna, površna in pogosto nejasna; naloga kaže samo osnovno seznanjenost s filozofsko problematiko in omejeno razumevanje, uporabljena terminologija in jezik le delno ustrezata filozofski obravnavi problemov. Odgovor kot celota se opira na obnavljanje najbolj splošno znanih dejstev in argumentov, večkrat pa je najti tudi napačne trditve.
Zato je odgovor le zelo poenostavljena predstavitev in rešitev problema. Se pa kandidat večinoma že giblje na najosnovnejši ravni razumevanja in razlage problema.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Odgovor ima najmanj 600 besed, esejistična zgradba je s formalnega vidika dobra; uvod razloži problem in sklep je vsaj praviloma izpeljan iz naloge. Zgradba posamičnih odlomkov je večinoma dobra, je pa semtertja še opaziti preskoke v izpeljavi. Problem, ki ga zastavlja naslov, kandidat razume, kar mu omogoči pregled nad celoto odgovora. Uporablja osnovno filozofsko terminologijo, ki je večinoma relevantna za obravnavani problem. Vendar so pojmi pogosto preprosto sprejeti kot samoumevni, njihova analiza je bolj obrobna, prav tako so lahko v zametkih zaznavni že poskusi povezovanja ustreznih pojmov. Kandidat opis in razlago dopolni z argumenti, vendar so »šolski« in predvidljivi, lahko so tudi zgolj opis znanih argumentov. Kandidat predstavi več pogledov, vendar protiargumentov še ni oziroma so predstavljeni skromno. Je pa opaziti poskus analize nekaterih pojmov in predpostavk vprašanja ter zametke logičnega povezovanja pojmov, iskanja utemeljenih rešitev problemov in vrednotenja nekaterih posledic rešitev.
Esej izraža solidno splošno seznanjenost z ustrezno filozofsko problematiko, kar se kaže v dovolj obširni predstavitvi posameznih pogledov, vendar argumentacija in analiza pojmov še nista v ospredju.

17–19 PRAV DOBRO, A OPAZNE POMANJKLJIVOSTI

Esejistična zgradba je s formalnega in večinoma tudi vsebinskega vidika dobra. Uvod in zaključek sta jasna, jedrnata in relevantna, izpeljave in utemeljitve so skoraj zmeraj logično skladne in razumljive, posamični odlomki so največkrat smiselno zaokrožene celote in so pogosto med seboj dobro povezani. Problem, ki ga zastavlja vprašanje v naslovu, kandidat razume in to razumevanje dobro izrazi s celotno strukturo eseja. Uporabljeni pojmi so skoraj zmeraj relevantni in zadoščajo za smiselno obravnavo problema. Nekaj vpeljanih pojmov je reflektiranih kot filozofsko problematičnih, večkrat je mogoče zaslediti njihovo analizo in vzpostavljanje logičnih zvez med njimi. Nasploh v eseju že prevladuje argumentacija pred povzemanjem stališč. Argumentacija je večinoma dobra in kot posledica samostojnega premisleka. Vendar so lahko nekateri argumenti še pomanjkljivi, nasprotna stališča in protiargumenti pa semtertja niso primerno ali pa sploh niso predstavljeni; nekateri temeljni pojmi so lahko predstavljeni kot samoumevni. Terminologija in jezikovno izražanje sta primerna.

Iz odgovora je razvidna zelo dobra splošna seznanjenost s filozofskimi problemi, tudi njihovo dobro razumevanje, čeprav je še mogoče zaslediti pomanjkljivosti v znanju, razumevanju in argumentaciji. Vendar se kandidat že pretežno giblje na abstraktni ravni razmisleka in abstraktno večkrat povezuje s konkretnim.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Poglobljen in argumentiran odgovor na vprašanje z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno črto argumentacije, ki upošteva tudi protiargumente. Uvod in zaključek sta jasna in jedrnata, z dobro formuliranim problemom oziroma rešitvijo problema. Izpeljave in utemeljitve so logično skladne in povsem jasne, odlomki so zaokrožene celote in so med seboj zelo dobro povezani. V naslovu zastavljeni problem kandidat poglobljeno razume, kar izrazi s poglobljeno analizo pojmov, bogato pojmovno mrežo, lahko pa se tudi že zaveda meja svoje argumentacije (vendar to ni nujno). Včasih vstopa v filozofski dialog z zagovorniki drugačnih stališč in kaže tudi osebni odnos do filozofskih problemov, ki je že rezultat samostojnega razmisleka. Esej kaže zelo dobro splošno seznanjenost s filozofskimi problemi in njihovo zelo dobro razumevanje. Terminologija in jezikovno izražanje sta ustrezna.

Kandidat se že zanesljivo giblje na abstraktni ravni razmisleka in pogosto povezuje abstraktno s konkretnim. Esej še lahko ima kakšno pomanjkljivost, toda pri ocenjevanju je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.

DODATNA NAVODILA ZA ESEJ

(Navodila so le okvirne smernice: kandidat lahko napiše vsebinsko tudi čisto drugačen esej, če je le povezan z naslovom.)

1. Razpravljajte o trditvi: Splošnosti (ideje, obči pojmi) so človekovi konstrukti, v resnici obstajajo le posamičnosti (posamezne stvari).

Gre za nominalistično razlago ontološkega statusa splošnosti, ki se v nominalizmu pokaže predvsem kot problem pomena splošnih jezikovnih izrazov: njihov pomen so abstrakcije, ki nastanejo v človekovem duhu. Abstrakcije tako ne obstajajo zunaj duha, kakor trdijo zagovorniki obstoja univerzalij oziroma realisti glede lastnosti. Eden izmed realističnih protiargumentov nominalistom je logična posledica te trditve, namreč da bi imeli tedaj splošni jezikovni izrazi za različne osebe različne pomene.

2. Razpravljajte o trditvi: Človekovo življenje je smiselno, čeprav v naravi ni mogoče razbrati smisla.

Gre za vprašanje, ali lahko človek v svetu dejstev razbere smisel svojega življenja. Eksistencialisti to zanikajo in menijo, da si mora človek poiskati in postaviti smisel sam. Pri tem se ne more opirati na nič zunaj sebe, temveč lahko in mora uporabljati zgolj svojo subjektiviteto oziroma svobodo. To pa pomeni, da ima življenje za eksistencialiste kljub občutenju absurda vendarle smisel. Seveda pa po drugi strani obstajajo drugačna mnenja, namreč da nam dejstva razkrivajo smisel življenja: za Aristotela je npr. končni smisel človekovo intelektualno udejstvovanje, kar posameznik razbere iz svoje lastne razumne narave.

3. Razpravljajte o trditvi: Bistvo stvarnosti je stalno spreminjanje, v resnici ni nič stalno.

Gre za eno izmed temeljnih filozofskih vprašanj, o katerem so začeli razmišljati že stari Grki. Nekoliko dogmatično rečeno gre recimo za nasprotje med Heraklitom in eleati, ki se pokaže znotraj Platonove filozofije kot nasprotje med čutno zaznavnim svetom sprememb in nespremenljivim svetom idej ali pa v modernem času kot nasprotje med logično-analitičnim kategorialnim aparatom, ki vidi svet v togih kategorijah, in dialektično logiko, ki vidi svet kot svet nasprotij in sprememb. Gre tudi za nasprotje med denimo racionalistično-platonističnim svetom nespremenljivih univerzalij in Nietzschejevim vitalističnim svetom stalnega samopotrjevanja posamičnih volj.

4. Razpravljajte o trditvi: Temeljev spoznanja ni mogoče ne utemeljiti ne dokazati.

Trditev meri na željo, da bi sleherno spoznanje analizirali in mu dali neko še bolj temeljno razlago. Ta težnja se včasih izraža z zahtevo, da je sleherno idejo (pojem) treba definirati. Ob podrobnejšem razmisleku uvidimo, da ta zahteva ne more biti uresničena: vsaka utemeljitev bi morala namreč sama biti utemeljena, to pa vodi bodisi v neskončno regresijo bodisi v krožno utemeljitev. Če temelji spoznanja zares obstajajo, se utemeljevanje mora nekje končati. Različni filozofi temelje spoznanja in merila njihovega določanja pojmujejo različno. Recimo Platon meni, da je temelj resnične vednosti intelektualno zrenje idej.

5. Razpravljajte o trditvi: Čutila ne morejo biti vir vednosti, saj ne vemo, kdaj se nanje lahko zanesemo, kdaj pa ne.

Trditev lahko povežemo z racionalističnim pojmovanjem temeljev vednosti oziroma virov oblikovanja vednosti. Za racionaliste obstajajo vsebine razuma, ki jih nikakor nismo mogli oblikovati s čutnim izkustva in ki so torej neodvisne od čutnega izkustva. Temu empiristi seveda nasprotujejo in dokazujejo, da so domnevno čisti razumski pojmi bodisi utvare duha in torej brez pomena bodisi smo jih vendarle oblikovali s čutili.

6. Razpravljajte o trditvi: »Filozofija! Bolj nesmiselne, neučinkovite in odvečne znanosti si ne morete zamisliti. Daje zavetje lenuhom, nergačem in prekucnikom. Včasih so že vedeli, kako s takimi ljudmi. Lepo so jim dali popiti strup! Več o filozofiji ne kaže izgubljati besed!«

Nikolaj Štritof tako ubesedi, kakšen je odnos nekaterih do filozofije, ki se vleče že vse od posmehovanja Talesu, češ, da je njegova modrost povsem nekoristna, pri nas pa je izražen v reku: 'ne filozofiraj, pojdi delat'. Vendar pa ne gre zgolj za razmislek o vrednostnem statusu filozofije, marveč se postavlja vprašanje, ali gre pri filozofiji res za znanost, in če da, kakšna je njena posebnost glede na druge znanosti. Temeljen je torej razmislek o odnosu filozofije in znanosti.

- 7. Razpravljajte o trditvi: Samo če sprejmemo vero v Boga, smo lahko moralni.**
Mnogi menijo, da niti svet dejstev, niti razum, niti čustva ne dajejo trdnega odgovora na vprašanje, kaj je vredno, kaj je moralno in kaj je smisel življenja. Edino ob podmeni, da je Bog zapovedal, kaj je moralno in vredno, človek lahko poleg sveta narave in dejstev živi tudi še v svetu moralnih dejstev. A že Platon je vedel, da to stališče prinese s seboj resne probleme.
- 8. Razpravljajte o trditvi: Če tisti, ki dobro je, tudi dobro živi, je jasno – pojdemo tja, kamor nas vodi požrešnost. (Horacij)**
Horacijeva misel zadeva problem vrst ugodja v okviru hedonizma, če je najvišje dobro telesni užitek, potem je bolje biti zadovoljen prašič (po Millu) kakor nezadovoljen Sokrat. Tezo bi lahko zagovarjal kakšen Kalikles, vendar preži na ekstremnega hedonista vrsta pasti, zaradi katerega se dobro življenje izpridi v slabo.
- 9. Razpravljajte o trditvi: Posameznikova svoboda v morali ni pomembna, pomembna je sreča večine.**
Utilitariste lahko razumemo v smislu, da je temeljno merilo pravičnosti enako temeljnemu načelu morale, namreč da je najboljša tista družba, ki zagotavlja največjo srečo največ ljudi. Če sprejmemo to trditev, je seveda svoboda posameznika šele drugotnega pomena. Je pa vprašanje, ali je takšno razumevanje pravičnosti sprejemljivo. Celó Mill kot utilitarist poudarja pomen svobode, ki izhaja iz posameznikove zmožnosti razmišljanja in razsojanja. Mnogi se z utilitaristi nasploh ne strinjajo, recimo Nozick, ki jim očita, da osebe pojmujejo kot nerazlikovano gmoto in torej ne jemljejo dovolj resno njihovih posebnosti.
- 10. Razpravljajte o trditvi: Oblast lahko posega v posameznikovo lastnino, ker mora skrbeti za pravičnost v državi.**
Gre za vprašanje pojmovanja družbene pravičnosti. Tisti, ki kot temelj družbene pravičnosti jemljejo posameznikovo svobodo in s svobodo povezano zasebno lastnino, menijo, da poseganje v zasebno lastnino ni dopustno. Mnogi se s tem pojmovanjem pravičnosti ne strinjajo. Rawls npr. meni, da je jedro pravičnosti poštenost, ki zahteva, da se morajo različni izhodiščni položaji posameznikov vendarle nekako izravnati. Utilitaristi npr. menijo, da je temelj družbene pravičnosti kar najbolj povečati skupno srečo, kar dopušča poseganje v zasebno lastnino.
- 11. Razpravljajte o trditvi: Vsaka oblika osrednje oblasti je neupravičena, ker zgolj omejuje posameznikovo svobodo.**
Gre za anarhistični pogled na odnos med oblastjo in posameznikom. Po mnenju anarhistov nikakor ni mogoče utemeljiti oblasti in jo je zato treba odpraviti. Eden izmed jasnih razlogov za odpravo oblasti je, da posameznik pod oblastjo ne more biti avtonomen, čeprav je avtonomija bistven element njegovega sebstva. Oseba je kot avtonomna odgovorna za svoje odločitve, kakršna pri oblasti, ki odloča v njenem imenu, ne more biti. Nasprotni pogled zagovarja denimo Hobbes, ki meni, da mora oblast omejiti absolutno svobodo posameznik, če ta želi živeti v miru in ustvarjalno.
- 12. Razpravljajte o trditvi: V demokraciji ni mogoče upravičiti nepokorščine zakonom.**
Nekateri menijo, da manjšina ni upravičena kršiti zakonov v demokraciji, ker je bistvo demokracije vladavina večine. Seveda se zastavi vprašanje, ali so odločitve večine zmeraj pravične. Eden izmed razlogov proti nepokorščini zakonom je tudi trditev, da takšno ravnanje pogosto povzroči več škode kakor koristi in da kljub pravičnosti samega cilja le-ta ne posvečuje sredstev, ki imajo nesprejemljive posledice. Poleg tega naj bi v pravi demokraciji zmeraj obstajale še druge poti za odpravo zakonov, ki jih ne sprejemamo.
- 13. Razpravljajte o trditvi: Kaj je Bog? Vse, kar vidiš, in vse, česar ne vidiš. (Seneka)**
Panteistična teza zahteva razmislek, kako vemo za vseobsegajočega Boga. Nam je dan skozi čutno izkustvo? Seneka pravi, da. Vendar to ni vse, k njemu je treba prišteti tudi vse, kar spoznamo z razumom in nemara skozi mistično izkustvo. Seveda se postavi tudi vprašanje upravičenosti panteizma.

- 14. Razpravljajte o trditvi: Ateist ne ve, da Bog ne biva, ampak zgolj veruje, da ne biva.**
Razprava med teistom in ateistom se konča, ko oba spoznata, da sta le zamikanje drug drugega, saj ne posedujeta nobenih gotovih dokazov za svoji stališči, da Bog je ali ga ni. Odgovor zahteva premislek o klasičnih dokazih za božje bivanje in proti njemu, in premislek, kakšen odnos imamo lahko do Boga, če ga z razumom ne moremo dokazati.
- 15. Razpravljajte o trditvi: Človek v priznanju svoje omejenosti pripravi prostor za Boga.**
Če je človek omejen in vsakdanje izkustvo priča, da v življenju naleti na celo vrsto omejenosti, spoznanje tega vpelje nasprotje – neomejenost, ki pripada le Bogu oziroma jo človek pripiše Bogu. Kandidatova naloga je analizirati pojem Boga in premisliti, ali je Bog le projekcija človeka, kakor npr. trdi Feuerbach, ali je v priznanju omejenosti izvor vere v Boga.

OCENJEVALNA SHEMA ZA KOMENTAR BESEDILA (0–22 točk)

Navedeni opisi v shemi ustrezajo večjemu delu komentarjev, vendar je treba upoštevati, da posamezni komentarji lahko vsebujejo lastnosti z različnih ravni. V takšnem primeru je treba presoditi, kateri element oziroma lastnost prevladuje v odgovoru kot celoti.

0–10 ODGOVOR NE DOSEGA MINIMALNIH STANDARDOV

- 0 Popolnoma nerelevantna naloga, če je že najti kaj relevantnega, gre za naključje. Očitno je, da kandidat dela ne pozna.
- 1–5 Komentar je fragmentaren in večinoma nerelevanten, toda v njem je kljub temu najti kakšen element razumevanja besedila. Očitno je, da kandidat dela ne pozna. Prav tako gre za postavljanje miselnih fragmentov enega ob drugega, ne pa za celovit komentar.
- 6–10 Komentar deloma že ima zaokroženo zgradbo, razumevanje izbranega dela je omejeno, razvitih je nekaj ustreznih poudarkov, vendar je najti še veliko nerelevantnosti.
Poznavanje dela ima resne pomanjkljivosti.

11–13 ZADOSTNO

Odgovor je že esejističnega tipa (zgradba, celovitost, zaključenost). Probleme, ki jih odpira odlomek, kandidat razume, vendar na zelo nizki ravni, saj je njegovo poznavanje dela zelo površno. Veliko je nerelevantnosti, vendar se odgovor deloma že nanaša na dani odlomek, deloma pa je lahko zgolj njegova parafraza. Vpelje nekaj ustreznih pojmov, vendar jih ne analizira. Odgovor je pogosto preprost opis filozofskega problema iz odlomka ali morda celo preprosta obnova celotnega dela. Če poskuša z argumentacijo, je ta bolj opisna.
Kandidat delo pomanjkljivo razume na najosnovnejši ravni.

14–16 DOBRO, A OMEJENO

Poznavanje dela je brez večjih pomanjkljivosti in na osnovni ravni kandidat delo tudi razume. Naloga ima dobro strukturo in je brez večjih preskokov v izpeljavi; odgovor je večinoma relevanten, toda opisi in razlage so ponekod še slabo razviti; kandidat poskuša analizirati nekatere pojme, morda vzpostavi tudi nekaj povezav med njimi, vendar analizo pogosto nadomešča opis in povzemanje ali parafraziranje trditev iz komentiranega besedila.
Kandidat delo dobro pozna in dobro predstavi vsebino, ki se navezuje na odlomek.

17–19 PRAV DOBRO, A Z MANJŠIMI POMANJKLJIVOSTMI

Obravnavano delo dobro pozna in razume, filozofski problem iz odlomka umesti v kontekst dela; razlaga in argumentacija sta jasni in razumljivi, temeljni pojmi so opredeljeni. Kandidat pozna celotno delo, razume bistvene filozofske probleme, ki jih delo, zlasti pa navedeni odlomek odpira, in jih tudi razlaga v tem okviru. Še vedno je mogoče najti kako nerelevantnost in neutemeljeno trditev, še so lahko napake v izpeljavi ali nejasnosti, vendar pa so na tej ravni to obrobnejše pomanjkljivosti.
Kandidat delo zelo dobro pozna ter zna dobro razložiti in analizirati temeljne probleme odlomka in dela.

20–22 V GLAVNEM ODLIČNO

Dober odgovor z analizo pojmov in razvito pojmovno mrežo, z jasno in koherentno črto razlage in argumentacije, upošteva (vsaj implicitno) tudi drugačne poglede. Kandidat ima zelo dober pregled nad celotnim besedilom in ga komentira s pojmovnim aparatom, ki je razvit v besedilu. Vstopa v dialog z avtorjem dela ter razvija in utemeljuje tudi svoja stališča. Lahko obravnava avtorja tudi širše z vidika filozofske tradicije. Seveda je treba upoštevati starost kandidatov in dejstvo, da so se s filozofijo ukvarjali samo eno leto.
Kandidat delo zelo dobro razume, temeljito obravnava vse vidike danega odlomka in semtertja celo vstopa v dialog z avtorjem.

DODATNA NAVODILA ZA KOMENTAR BESEDILA

(Gre samo za okvirna navodila, za pravično ocenjevanje pa je nujno, da ocenjevalci vnaprej obnovijo svoje poznavanje nadrobnosti besedila, saj je prav to bistvena odlika ene vrste komentarjev.)

PLATON: DRŽAVA

Odlomek pojasnjuje, zakaj se morajo čuvarji in med njimi tisti, ki so najsposobnejši, učiti matematiko, prvi zaradi njene koristnosti pri vojskovanju, drugi tudi ne zaradi nje same, marveč zaradi njene koristnosti na poti do spoznanja idej in ideje dobrega; pomaga namreč pri dvigu iz vidnega v miselni svet idej. To je en poudarek, v drugem pa se kandidat lahko naveže na Platonov nauk o realnosti in spoznanju ter v njegovem okviru razloži razliko med matematiko in filozofijo, vednost in mnenje, obenem pa razloži, zakaj naj bi vladar v zamišljeni idealni državi moral imeti najvišjo izobrazbo, tj. filozofsko izobrazbo.

ARISTOTEL: NIKOMAHOVA ETIKA

Gre za širši kontekst obravnave odgovornosti pri Aristotelu. Ta razlikuje med hotenimi, nehotenimi in mešanimi dejanji, pomembno pa je tudi razlikovanje med dejanji, storjenimi iz nevednosti, in tistimi, ki so storjena v nevednosti. V odlomku Aristotel odgovornost za dejanja, storjena v pijanosti, pripiše storilcu, ker četudi jih zdaj dejanja ne nadzoruje in se zato zdi, da zanja ni odgovoren, je na začetku, preden je postal pijanec, imel možnost nadzora.

DESCARTES: MEDITACIJE

Pri ponovnem vzpostavljanju vednosti, ki jo je omenjal metodični dvom, zaseda osrednjo mesto Bog kot vsota vseh popolnosti. Ena izmed popolnosti je tudi absolutna dobrota, ki ni združljiva z varanjem, zaradi česar jasnost in razločnost vrojenih idej zagotavljata njihovo resničnost. Zato mora Descartes odgovoriti, kako je mogoče, da se bitje (Descartes), ki ga je ustvaril Bog, v svojih sodbah včasih tudi moti. Descartes najde odgovor v posedovanju svobodne volje, ki dopušča metodično neprimerno uporabo razuma. Svobodna volja namreč omogoča oblikovanje sodb z idejami, ki niso jasne in razločne, kar lahko privede do neresničnih sodb.

KANT: KRITIKA PRAKTIČNEGA UMA

Kandidat razloži povezavo med moralnim zakonom in svobodo ter vprašanje svobode naveže na spekulativni um, ki se glede ideje svobode zaplete v antinomijo. Spekulativni um je torej svobodo lahko postavil le problematično, mogoče jo je misliti, ni pa ji mogel zagotoviti objektivne realnosti. Moralni zakon, po katerem se ravnajo umna bitja, pa ji zagotavlja objektivno realnost. Dejansko je človekova svoboda kot zmožnost absolutne spontanosti pogoj moralnega zakona, moralni zakon pa šele omogoča njeno spoznanje. Pomena lastni kavzalnosti pa um ne more določiti teoretično, pomen dobi le za praktično rabo skozi moralni zakon.

NIETZSCHE: H GENEALOGIJI MORALE

Gre za okvir tretje knjige, v kateri Nietzsche obravnava različne pojavne oblike asketskega ideala, največ pozornosti pa posveti asketskemu svečeniku. Tudi ateizem, nevera v boga, je po njegovi analizi še pojavna oblika asketskega ideala, kot vzgoja k resnici, intelektualna snažnost za vsak oceno, volja do resnice, po kateri ideal opravlja samega sebe – ateizem lahko tako razumemo kot duha krščanstva, ki odpravlja samega sebe.